

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΔΣΜΑΤΟΣ

“Ο ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Η ΡΗΓΙΣΣΑ,,

Υ Π Ο

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ὁ Μ. Μιχαηλίδης Νουάρως ἐν τῇ συλλογῇ του δημοδῶν ἁσμάτων ἐκ Καρπάθου ἐδημοσίευσεν¹ καὶ τὸ κατωτέρω ἐξ 29 στίχων ὑπὸ τὸν τίτλον: Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἡ Ρήγισσα.

Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἡ Ρήγισσα.

Ἀνδρόνικος ὁ ξακουστός ὁ πλουσιανεθρεμμένος

᾽ς τοῖς ἕξτε μπαίνει ᾽ς τὸ σκολειὸ καὶ ᾽ς τοῖς ἑπτὰ νεγνώθει,

καὶ ᾽ς τοῖς ὀχτὼ καὶ ᾽ς τοῖς ἔννεκά γράφει καὶ λουαριάτζει,

᾽ς τοῖς δέκα καὶ ᾽ς τοῖς δώδεκα λογιατῆ ἀπηλογιατῆζει,

5 *τοῦ καθενὸς ἀπηλογιατῆ ξέρει νὰ ροιζονάρη².*

᾽Σ τοῖς δεκοχτὼ πιάννει σπαθὶ μαῦρο³ κααλλικεύγει,

μὲ τὰ σελλογαλίναρα καὶ μὲ τὰ φταρμιστήρια⁴.

Ἐμπαινωβγαίνει ᾽ς τοῖς αὐλὲς ᾽ς τοῦ Σεραγιοῦ τοῖς πόρτες,

κι' οὐλὲς οἱ νεῆς τὸν ἀποῦ καὶ καμαρώννουσί το,

10 *᾽μὲ πλὰ πολλὰ τὸν ἀπαῖ τοῦ Ρῆα ἡ θυγατέρα,*

κρουφὰ κρουφὰ τὸν ἀπαῖ, κρουφὰ ποκαμαρώννει,

κρουφὰ ᾽πὸν τοῖς γονέους της καὶ φανερά τοῦ νοῦ της

᾽ρωτεύεται κ' ἡ λυερὴ κι' Ἀνδρόνικος περίσσια.

Καὶ πορπατεῖ μὲ φρόνησι καὶ πομονὴ μεάλη.

15 *Καὶ μιὰν ἡμέρακ Κυριακὴν ἤβγεν εἰς τὸ σιογιάνι.*

Κι' ἄς ἐονναπαντήχτησαν ᾽ς τοῦ περβολιοῦ τὴν ἄκρα.

— Ὡρα καλὴ σου, Ρήγισσα, τοῦ Ρῆα θυγατέρα.

Πῶς ἤτοκ καὶ κατέηκε ᾽ς τὸ δροσερὸν ἀέρα,

τὸ νοῦρι⁵ τῆς Ἀνατολῆς, τ' ἄχολο περιστέρι;

¹ Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Καρπαθιακὰ μνημεῖα, Α' Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου. Ἀθῆναι 1928, σ. 273 - 274, ἀρ. 5.

² Νὰ ἀπαντήση.

³ Ἴππον.

⁴ Φταρμιστήρι, τό: φυλακτὸν κατὰ τῆς βασκανίας (πρβλ. φταρμίζω = βασκαίνω, ματιάζω).

⁵ Φῶς (τουρκ. nur).

- 20 — Καλῶς το τ' ἀρκοντόπουλλο, ἀουροδιωματάρι¹,
 τῆς χώρας τὸ καμάρωμα, τοῦ πύργου τὸ πρεπάι²,
 τῶκ κορασιῶτ τ' ἀάπημα κ' ἐμοῦ τζωῆ κι' ὀρπία³.
 Κρουφὰ περιϋρίτζουσι, κρουφὰ συναπαντελοῦτται,
 κρουφὰ ἄχτυλιώνουτται, κρουφὰ γλυκοφιλελοῦτται
- 25 κρουφὰ μαθθαίν' ἢ μάννα της πὼς εἶν' ἀγγαστρωμένη,
 κρουφὰ τοῦ Ρῆα της μιλεῖ τῆκ κόρη νὰ πανδρέψου.
 Κι ὁ μῆνας ἔν ἐγγάηκε⁴ κι ὁ ἄλλος ἔν ἐβγῆκε,
 χαρὲς μεάλες γίνουτται, καλέσματα ἔς τῆκ χώρα,
 κι Ἀνδρόνικος κ' ἢ Ρῆῖσσα περίσσιμα καμαρώννου.

Τὸ ἔσμα τοῦτο θεωρεῖται ἀκριτικὸν ἰδίᾳ διὰ τοὺς ἐν ἀρχῇ, ὡς πιστεύω, στίχους του (1-7) ἔχοντας ἐκδηλον ἀκριτικὴν ἐπίδρασιν.

Τὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἔν δημῶδες ἔσμα ὡς ἀκριτικὸν εἶναι ἤδη ἀπὸ πολλοῦ γνωστὰ καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς εἰδικῆς περὶ τὸ ἀκριτικὸν ἔπος πραγματείας τοῦ θεμελιωτοῦ ἐν Ἑλλάδι τῆς ἐπιστήμης τῆς λαογραφίας Ν. Γ. Πολίτου «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων», ἔνθα οὗτος ὡς ἀκριτικὸν τεκμήριον θεωρεῖ καὶ τά: «ὀνόματα συνταυτιζόμενα πρὸς τὰ ἐν τῷ ἔπει, ἀναφερόμενα δὲ σπανίως μὲν ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τῶν ἁσμάτων ἐκάστου ἐπεισοδίου, συχνότατα δὲ ἐν μιᾷ μόνῃ. Ὅθεν πολλάκις ἔσματα, ἅτινα ἐφαίνοντο ἄσχετα πρὸς τ' ἀκριτικά, ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς αὐτῶν ῥητῶς κατονομαζούσης τὸν Διγενῆ Ἀκρίτην ἢ ἄλλον τινὰ τῶν οἰκείων ἢ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἀποδεικνύεται ὅτι πρέπει νὰ συγκαταλεχθῶσιν εἰς ταῦτα»⁵.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου παραθέτων ὁ Δ. Πετρόπουλος ἐν σελίδι κβ' τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ ἐκδοθείσης συλλογῆς δημοδῶν ἁσμάτων⁶ προσθέτει. «Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅμως ὅτι τὰ ἀκριτικά κύρια ὀνόματα εἶχαν γίνει θρυλικά, συχνότατα ἀναφερόμενα στὶς παραδόσεις καὶ διηγήσεις, καὶ εὐκόλο ἦταν νὰ παρεμβληθοῦν καὶ σὲ τραγούδια, πού τὸ θέμα τους

¹ Ἀγουροδιωματάρης, ὁ, ἀμάρτ, (ἀπαντᾷ ὡς οὐδ. μόνον ἐν τῷ ἀνωτ. ἔσμ.) = ὁ κατ' ἐξοχὴν ἔχων ἀγουρου διῶμα, ἤτοι νεανίου κομψότητα καὶ ἐμφάνισιν, κομψὸς νεανίας (βλ. Ἰστορ. Λεξ. τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης Ἀκαδ. Ἀθηνῶν).

² Πρεπάδι, στόλισμα.

³ Ἐλίς.

⁴ Ἐδιάβηκε, διέβη.

⁵ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικά Σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 245.

⁶ Ἑλληνικά Δημοτικά τραγούδια Α'. Ἐκλογή κειμένων, σχόλια καὶ εἰσαγωγή Δημητρίου Πετροπούλου, Ἀθῆναι (1958). (Βασικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. 46' ἐκδ. Ἰ. Ν. Ζαχαροπούλου).

δὲν εἶναι ἀκριτικό. Ἔτσι ἡ μνεία τοῦ ἀκριτικοῦ ὀνόματος ἀποτελεῖ στοιχεῖο χαρακτηρισμοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ συνυπάρχουν καὶ ἄλλα σχετικά γνωρίσματα, ἐπεισόδια, ὕφος, ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ νόημα τῆς γνώμης τοῦ Πολίτη. Ὅπωςδὴποτε σήμερα μὲ τὴ πρόοδο τῶν ἱστορικῶν ἀκριτικῶν μελετῶν πρέπει, νομίζω, νὰ εἴμαστε περισσότερο ἀπαιτητικοὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ στοιχείων χαρακτηριστικῶν καὶ κατὰ συνέπεια νὰ περιορίσουμε τὸν ἀριθμὸν τῶν καθαρὰ ἀκριτικῶν τραγουδιῶν».

Ἐπὶ τῇ βράσει τῶν ἀπόψεων τούτων τίθεται νῦν τὸ ἐρώτημα· τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν δημῶδες ᾄσμα εἶναι ἀκριτικόν;

Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν ἀρχικῶν στίχων (1 - 7) τοῦ ᾄσματος, ὡς ἐλέγχθη ἤδη, ὠδήγησεν εἰς τὴν γνώμην περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ του ὡς ἀκριτικοῦ. Ὁ ἐν αὐτῷ ἥρως Ἄνδρόνικος εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔπους καὶ τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων. Ὁ Ἄνδρόνικος οὗτος τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν ἐταυτίσθη μετὰ πιθανότητος πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Γ' (886 - 912) Ἄνδρόνικον Δούκαν¹. Τὸ ὄνομα ὁμοῦς τοῦτο, μετὰ τῶν ὀνομάτων ἄλλων ἀκριτικῶν ἡρώων, Σκληρόπουλλου, Πορφυρίου, Κωνσταντίνου, Μαυριανοῦ κ.ἄ., λόγῳ τῆς διαδόσεως τούτων εἰς ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ἔτι δὲ λόγῳ τοῦ θρύλου ὕψ' οὗ περιεβλήθησαν, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ γίνῃ τὸ κύριον πρόσωπον οἰουδήποτε νεωτέρου δημῶδους ᾄσματος διαφόρου περιεχομένου, ἐπομένως καὶ μὴ ἀκριτικοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ μνεία μόνον τῶν ὀνομάτων τούτων εἰς τι ᾄσμα δύναται νὰ ἀποτελῇ ἀπλὴν ἔνδειξιν διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ ὡς ἀκριτικοῦ, οὕτω δὲ καὶ εἰς τὸ Καρπαθιακὸν τοῦτο ᾄσμα τὸ ὄνομα Ἄνδρόνικος δὲν δύναται ὡς μόνον στοιχεῖον νὰ στηρίξῃ τοῦτο ὡς ἀκριτικόν. Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι τοῦ ᾄσματος εἶναι πιθανώτατα εἰλημμένοι ἐξ ἀκριτικοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι ἔχουν συντεθῆ μάλλον κατ' ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ᾄσματος τοῦ Πορφύρη. Εἰς τοῦτο ὁ ἥρωας παρουσιάζεται ἀναπτυσσόμενος εἰς τὴν σωματικὴν ρώμην ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεώς του κατ' ἐκκλητικὸν τρόπον.

*Ἔς τοὺς πέντε ἔζῳστη τὸ σπαθί, ἔς τοὺς ἔξι τὸ κοντάρι,
κ' εἰς τοὺς ἑφτά κ' εἰς τοὺς ὀχτώ, κανένα δὲ φοβᾶται.*

Εἶναι καταφανὲς ὅτι ἐκ τοῦ ᾄσματος τούτου² ἔχει ἐπηρεασθῆ εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἰδίᾳ τῶν στίχων αὐτοῦ 2 - 5 τὸ ἀνωτέρω δημῶδες ᾄσμα.

¹ *Henri Grégoire*, Ὁ Διγενὴς Ἄκρίτας. New York N. Y. (1942) σ. 22 κ.ἑξ.

² Ἰδίᾳ ὡς φέρεται εἰς τὴν ἀνωτέρω Δωδεκανησιακὴν παραλλαγὴν. Τὴν παραλλ. ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ *S. Baud - Bouy*. Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Α', Ἀθήναι 1935, σ. 83 - 84. Βλ. καὶ *Δ. Πετρόπουλον*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 45 - 46.

Ἵς τοῖς ἕξε μπαίνει Ἵς τὸ σκολειὸ καὶ Ἵς τοῖς ἑφτὰ νεγνώθει,
καὶ Ἵς τοῖς ὀχτὼ καὶ Ἵς τοῖς ἔννεα γράφει καὶ λουαριάτζει,
Ἵς τοῖς δέκα καὶ Ἵς τοῖς δώδεκα λογιὰτ' ἀπλογοιάτζει,
τοῦ καθενὸς ἀπλογοιά ξέρει νὰ ροτζονάρη.

Παρὰ τὸν οὕτω ἀκριτικὸν χαρακτήρα τοῦ ἄσματος τούτου πιστεύω ὅτι εἶναι συντεθειμένον εἰς χρόνον πολὺ μεταγενέστερον τῆς περιόδου τῆς δημιουργίας τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων¹, μάλιστα δὲ μετὰ τὸν 17ον αἰῶνα, διότι εὐρίσκω εἰς τοῦτο στοιχεῖα ἐκ τοῦ Ἑρωτοκρίτου τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν εἶναι πάντοτε εἰκόλον νὰ διακρίνη τις διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ δημῶδους ἄσματος συγγείι πολλάκις πρόσωπα καὶ πράγματα. Ἐν τούτοις κατόπιν λεπτομερεστέρας συγκρίσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ Κρητικὸν τοῦτο ποίημα παρατηρεῖ τις καταφανεῖς ἀντιστοιχίας, σχετικὰς πρὸς τὴν ὅλην ὑπόθεσίν του, πρὸς δὲ καὶ εἰς φραστικά καὶ λεκτικά σημεῖα αὐτοῦ. Οὕτω τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν σαφεῖς ὁμοιότητες πρὸς τὸν Ἑρωτόκριτον, ἰδίᾳ εἰς τοὺς Λόγους Α, Γ καὶ Ε., ἔνθα ἡ ἐξέλιξις τῆς ὑποθέσεως ἀπαντᾷ περίπου ὁμοίᾳ καὶ εἰς τὸ δημῶδες ἄσμα. Εἰς τοῦτο ἐν στίχ. 9-10 ἀναφέρεται ἡ συχὴ ἐπίσκεψις τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ρῆγα καὶ ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ ἀγάπη μεθ' ἧς περιβάλλεται λόγῳ τῶν προτερημάτων αὐτοῦ. «Ὅλαι αἱ νεάνιδες ἔρωτοτροποῦν πρὸς αὐτόν, περισσότερον ὁμως «τὸν ἀπαῖ τοῦ Ρῆγα ἢ θυγατέρα»². Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εὐρηται καὶ παρ' Ἑρωτοκρίτῳ³ (Α 89 - 91) ἔνθα ὁ Ἑρωτόκριτος:

Ἔστοντας καὶ καθημερὸν νὰ παίρηι στὸ παλάτι,
ὁ Ρῆγας γιὰ τὸν κύριον του σὰν τέκνον τὸν ἐκράτει (δηλ. τὸν Ἑρωτ.).

Ἡ πρώτη συνάντησις τοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τῆς Ρηγίσσης, κατὰ τὸ ἄσμα, λαμβάνει χώραν «Ἵς τοῦ περβολιοῦ τὴν ἄκρα», (στ. 16): «Κ' ἄς ἐσυναπαντή-

¹ Ὡς τέλος δημιουργίας νέων ἀκριτικῶν ἄσμάτων θεωρεῖται ὁ 13ος αἰὼν. Βλ. καὶ Δ. Πετρόπουλον, ἔνθ' ἄνωτ., σ. κγ'. Ὅτι τὸ ἐξεταζόμενον ἄσμα εἶναι νεώτερον ἐλέγχει καὶ ἡ ἐν τούτῳ χρῆσις τουρκικῶν λέξεων (νοῦρι, Σεράγι), αἵτινες μάλιστα προϋποθέτουν πολ- λάκις πολιτογράφησιν καὶ διάδοσιν διὰ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, ὡς καὶ ἡ τάσις τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν ῥίμαν (πρβλ. στ. 3 - 4, 14 - 15, 17 - 18, 23 - 24), ἧτις ἐμφανίζε- ται μὲ ἐπίδοσιν ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. (Βλ. Στίλλ. Κυριακίδου, Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας. Λαογραφία, παράρτ. 4. Θεσσαλονίκη, 1947, σ. 11 καὶ 25 ἔξ.

² στ. 8 - 10 Ἐμπαιννωβγαίννει Ἵς τοῖς ἀλλῆς Ἵς τοῦ Σεραγοῦ τοῖς πόρτες,

κι' οἷλες οἱ νῆς τὸν ἀπαῖ καὶ καμαρῶννοσά το,

Ἵμὲ πλεὰ πολλὰ τὸν ἀπαῖ τοῦ Ρῆγα ἢ θυγατέρα.

³ Ἐκδοσις Στεφ. Σανθουδίδου, ἐν Ἑρακλείῳ Κρήτης, 1915.

χτησαν ᾿ς τοῦ περβολιοῦ τὴν ἄκρα». Παρατηροῦμεν ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ παρ᾿ Ἐρωτοκρίτῳ (Α, 539 - 580) ἔνταῦθα ὁμῶς δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ συνάντησις Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρετούσας λαμβάνει χώραν εἰς διάφορον θέσιν: «Τοῦτος ὁ τόπος ἦτονε στοῦ κατωγιοῦ τὸ πλάι». Παρὰ τοῦτο ὁ προσδιορισμός, ὡς ἄνω, τῆς θέσεως τῆς συναντήσεως τῶν ἐραστῶν ἐν τῷ δημῶδει ἔσματι, δηλ. «᾿ς τοῦ περβολιοῦ τὴν ἄκρα», φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἔνθα δις ἀναφέρεται τὸ περιβόλι ὡς τόπος ἐξελίξεως γεγονότων, ἐν Α, 1136 - 1138 καὶ Α, 1420 - 1479. Εἰς τὸ πρῶτον χωρίον ὁ Πολύδωρος μετὰ τοῦ Ἐρωτοκρίτου:

*Πάνε καμπόσ' ἀπόμακρὰ εἰς ἓνα περιβόλι,
κ' εὐρήκασινε μοναξιά, πεζεύγουν καὶ καθίζου,
καὶ με τοὺς ἀναστεναμοὺς ἀθιβολὲς ἀρχίζου.*

Εἰς τὸ δεύτερον χωρίον περιγράφεται λεπτομερέστατα τὸ περιβόλι τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἐνδιαφέροντες διὰ τὸ συζητούμενον θέμα ἐν τῷ ἔσματι εἶναι οἱ στίχοι (Α, 1441 - 1443):

*Στὴν τέλεωσι τοῦ περβολιοῦ εὐρίσκετο χτισμένη
μὰ κατοικιὰ με μαστοριὰ μεγάλη καμωμένη·
τούτ' ἦταν τοῦ Ρωτόκριτου*

Ἡ Ἀρετοῦσα, ἀπουσιάζοντος τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀνεκάλυψεν ἔνταῦθα ἐν τῷ ἀρμαρίῳ (Α, 1473 - 74) τοὺς ἐρωτικούς στίχους, τοὺς ὁποίους ἤκουε τὴν νύκτα ὡς καὶ τὴν προσωπογραφίαν τῆς (Α, 1531), ἔργον τοῦ Ἐρωτοκρίτου, οὕτω δὲ ἐγνώρισε τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον τόσον περιπαθῶς ἐτραγούδει τὴν νύκτα δι' αὐτήν, δηλ. ποῖος ἦτο «τῆς νύχτας ὁ τραγουδιστής». Εἶναι πιθανώτατον ὁ δημοτικὸς ποιητὴς νὰ συνέδεσε τὸ ἐπεισόσιον τοῦτο «στὴν τέλεωσι τοῦ περβολιοῦ . . .», δι' οὗ ἐγνώρισεν ἡ Ἀρετοῦσα τὸν ἐραστὴν τῆς, πρὸς τὸ τῆς κατόπιν συναντήσεως τῶν δύο ἐραστῶν (Γ, 539), οὕτω δὲ ὥρισεν εἰς τὸ δημῶδες ἔσμα τόπον συναντήσεως τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τῆς Ρηγίσσης «τοῦ περβολιοῦ τὴν ἄκρα» κατὰ τὸ Ἐρωτοκρίτειον «στὴν τέλεωσι τοῦ περβολιοῦ».

Τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἔσμα (στ. 26) τοῦ μυστικοῦ ἀρραβῶνος τοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τῆς Ρηγίσσης: «κρουφὰ ἀχτυλιώνονται» ἀπαντᾷ καὶ παρ᾿ Ἐρωτοκρίτῳ ἔνθα μετὰ διαδοχικὰς ἐν κρυπτῷ συναντήσεις τοῦ Ἐρωτ. καὶ τῆς Ἀρετ. καὶ πρὸ τοῦ ὀριστικοῦ ἀποχωρισμοῦ αὐτῶν ἡ Ἀρετοῦσα (Γ, 1465—66):

¹ Τὸ θέμα τῆς διὰ δακτυλίου κατοχυρώσεως τῆς πίστεως μεταξὺ ἐραστῶν ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ, εἶναι ἐπομένως κοινὸς τόπος. Ἐνταῦθα ὁμῶς συνδυαζόμενον τὸ στοιχεῖον τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοίων μεταξὺ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ δημῶδους ἔσματος εἶναι

*Και βγάν' ὄχ τὸ δαχτύλιν τῆς ὄμορφο δαχτυλίδι,
μὲ δάκρυα κι ἀναστεναμούς τοῦ Ρώκριτον τὸ δίδει*¹.

Ἰκανῶς ἐνδεικτικοὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἔσματος πρὸς τὸν Ἐρωτόκριτον εἶναι καὶ οἱ ἀπαντῶντες εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἔργα ταῦτα στίχοι μὲ φραστικὰς καὶ εἰς ὕψος ὁμοιότητας. Οὕτω πλὴν τῶν ἤδη ἀναφερθέντων ὁμοίων στίχων σημειοῦμεν ἔτι καὶ τοὺς ἑξῆς.

Ὁ στίχος 1: «*Ἀνδρόνικος ὁ ξακουστός ὁ πλουσιανεθρεμμένος*» συνετέθη πιθανῶς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ στίχ. Α, 78 τοῦ Ἐρωτοκρίτου: «*φρόνιμο κι ἀξιαζόμενο ζαχαροζυμωμένο*». Ἰδιαιτέρως ὁμοίως ὁ στ. 11: «*κρουφὰ κρουφὰ τὸν ἀπαῖ, κρουφὰ ποκαμαρώνει*» φαίνεται σαφῶς ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ στίχου Ε, 451 τοῦ Ἐρωτοκρίτου: «*κρουφὰ κλαιγε, κρουφὰ πονεῖ, κρουφὰ ποκαμαρώνει*». Ἐπίσης καὶ ὁ στίχ. 14 τοῦ ἔσματος: «*καὶ πορπατεῖ μὲ φρόνησι καὶ πομονή μεάλῃ*», φαίνεται ἐπηρεασθεῖς ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου (Ε, 452): «*μὲ φρόνησ' ὄλα τὰ περνᾶ, μὲ γνῶσ' ὄλα τὰ χώνει*».

Τὰ κοινὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἰς δύο ἢ περισσότερα κείμενα δὲν ἀποτελοῦν βεβαίως μόνον αὐτὰ τεκμήρια βασικὰ ἐπὶ τῆς κρίσεως ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν ἐξάρτησιν, οὐχ ἥτιον ὅμως ἔχουν ταῦτα σημασίαν, ὁσάκις μάλιστα αἱ λέξεις δὲν εἶναι ἐκ τῶν κοινοτάτων οὐδ' ἐκ τῶν συνήθως εἰς πολλὰ ἔργα ἔμμετρα ἐν προκειμένῳ ἀπαντωσῶν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην δὲν ἐμπίπτουν αἱ εἰς τὸ ἔσμα λέξεις, οἷον ρήγας (στ. 10, 17, 26), ἀρχοντόπουλλο (στ. 20), αἴτινες ἀπαντοῦν πολλαχοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ὡς καὶ τὸ ἐπίρρημα κρουφὰ, ἀπαντῶν πολλάκις καὶ ἐν τῷ ἔσματι καὶ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ. Ἐν τούτοις αὐταὶ δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὅλως δι' ὄλου τυχαίως ὑπάρχουσαι ἐν τῷ ἔσματι. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ τῆς ὑπαρχούσης ἐνταῦθα σχέσεως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος ἐν τῷ ἔσματι (στ. 11) ποκαμαρώνω, τὸ ὁποῖον ὡς (ἀ)ποκαμαρώνω εὐρίσκεται ἐν εὐρείᾳ χρήσει παρ' Ἐρωτοκρίτῳ:

Β, 246. *Καθένας πὸν τότε θεωρεῖ τότε ποκαμαρώνει*

Β, 1956. *Κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή τὸν ἀποκαμαρώνει,*

Δ, 1586. *Κι ἀποκαμαρώνέν τονε στ' ἄλογο καβαλλάρι,*

καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης ἡ λ. ἀουροδωματαρίς (στ. 20 τοῦ ἔσμ.). Αὕτη σημαίνουσα τὸν κατ' ἐξοχὴν ἔχοντα ἀγούρου δῶμα, ἦτοι νεανίου κομπότητα καὶ ἐμφάνισιν, εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ἀγουρος + δωματαρίς καὶ θεωρεῖται ἀμάρτυρος¹.

οὐχὶ ἄνευ σημασίας. Περὶ τοῦ δαχτυλίου ὡς συμβόλου πίστεως καὶ ὡς ἀρραβῶνος, βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Συμμεικτα, τόμ. Α' σ. 102 ἐξ., Β' σ. 218 ἐξ., 224 ἐξ., Γ' σ. 247.

¹ Βλ. Ἰστ. Λεξ. τῆς νέας Ἑλλην. γλώσσης Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, ἐν λ.

Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐνταῦθα ἔπλασε τὸ σύνθετον τοῦτο εἰς οὐδέτερον γένος ἐκ τοῦ διωματάρου, ἀπαντῶντος ὑπὸ τὴν αὐτὴν σχεδὸν σημασίαν καὶ παρ' Ἐρωτοκρίτου :

B, 527. Ἐσσι κεφαλῆς τῆ ζγουραφιά τουνοῦ τοῦ διωματάρου.

B, 2215. Κε οἱ διωματάρου νὰ τὰ δοῦ πάσκουσι καὶ ξετρέχου, κ. ἄ.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων νομίζω ὅτι καθίσταται ἐμφανές, ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν δημῶδες ἄσμα τοῦ Ἀνδρονικοῦ καὶ τῆς Ρήγισσας, παρὰ τὰς ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ ἄσματος τοῦ Πορφύρου ἐπιδράσεις εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν πρώτων στίχων του, εἶναι ἐν τούτοις νεωτέρα σύνθεσις ἐμπνευσμένη ὡς θέμα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου.

16. 6. 1959

